

*Костенко А.М. – канд. політ. наук
Ковбасюк А.О. – аспірант
СумДУ (Суми)*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА СОЦІАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ

Громадянське суспільство є особливим способом конструювання та функціонування соціальної реальності. Проте в сучасній філософській науці, дискурс громадянського суспільства базується на ідеалістичних концепціях, розроблених у XVII–XX ст., та на моделях, що виникали природним шляхом в країнах Заходу, в той же час, коли соціальній реальності феномену громадянського суспільства приділяється недостатня увага.

Метою дослідження є визначення відмінностей між концептуальними підходами до терміну «громадянське суспільство» та його сучасним рівнем розвитку в Україні. Головна мета визначає основні завдання дослідження:

- розглянути основні концептуальні підходи до вивчення громадянського суспільства;
- визначити його головні елементи та ознаки;
- проаналізувати рівень розвитку українського громадянського суспільства в його соціальній реальності.

Поняття громадянського суспільства віддавна притаманне європейському інтелектуальному, культурному й політичному розвитку. В концептуальній історії громадянського суспільства можна виділити три класичних інтерпретації: локіанський підхід, гегелівський підхід та токвілівський. В локіанській інтерпретації зазначений термін використовувався прибічниками договірного походження держави (Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо) як самостійну категорію про верховенство громадянського суспільства над державою.

В гегелівській концепції висловлюється зв'язок між громадянським суспільством та державою, що заснований на приватній власності та рівності.

Третій період концептуальної історії – токвілівський, який розглядає громадянське суспільство як асоціативну діяльність. Асоціативна діяльність за Токвілем – це створення різних об'єднань неполітичного характеру [1, 65].

Професор Каліфорнійського університету Джеффрі Александер у праці «Реальні громадянські суспільства: дилеми інституціоналізації» акцентує увагу на центральну категорію громадянського суспільства – солідарність, яка охоплює три рівні: культурний (рівень цінностей), інституційний та практичний (рівень взаємодії) [2].

В наш час громадянське суспільство розуміють як комплекс громадських інститутів і відносин, що не залежать від держави. До інститутів, що утворюють внутрішню структуру громадянського суспільства належать: добровільні громадські об'єднання: економічні, культурно-мистецькі, освітні, наукові, захисту прав громадян, благодійні тощо; громадські рухи та політичні партії; незалежні ЗМІ, які формують і оприлюднюють громадську думку і є засобом громадського контролю за діями влади. Інформаційний плюралізм, відкритість інформаційного простору, широке розповсюдження ЗМІ за межами державного впливу складають необхідну умову буття громадянського суспільства; вибори та референдуми як засіб громадського волевиявлення й захисту інтересів громадян; залежні від громадськості елементи судової і правоохоронної системи; громадська думка як соціальний інститут. Щодо останньої перерахованої складової, потрібно наголосити, що дійсно, громадська думка народу оцінює й аналізує, контролює і консулює, виробляє пропозиції і розпорядження, іншими словами, виконує значний обсяг дуже потрібної для суспільства роботи. Вона – один з найбільш важливих інструментів громадянського суспільства, що добре усвідомлювалося політиками і громадськістю в минулому, її актуальність безсумнівна і тепер [3].

Нідерландський дослідник Пол Деккер доводить, що сучасні концепції розгляду громадянського суспільства сходяться на тому, що буття «не частиною держави» є центральним буттям громадянського суспільства. Розглядаючи, громадянське суспільство, базуючись на західні моделі його розвитку, він робить висновок, що для того, щоб окреслити громадянське суспільство як усе те, що є протилежним «пригноблюючій» державі, або майже все, що виступає проти комерціалізації, мають бути вагомими історичні або політичні причини [4, 3].

В той час, коли західне громадянське суспільство базується на історичних підвалинах та містить в собі глибоку традицію, громадянське суспільство сучасної України, формувалося у прискореними темпами, часто використовуючи вже готові моделі.

Незважаючи на значний ріст громадських організацій в Україні (за даними Державного комітету статистики, станом на 1 січня 2009 р. в Україні зареєстровано: громадських організацій та їх осередків – 59321 (у 2006 р. було 46682); профспілок та їх місцевих об'єднань – 22678 (у 2006 р. – 15639); благодійних організацій – 11660 (у 2006 р. – 9590) [5], в їх діяльності спостерігається недоліки якісного характеру: слабкість, низька активність, а також використання попередніх методів і стилів соціального управління. Особливістю соціальної реальності українських громадських організацій є те, що вони часто створюються «зверху», тобто руками влади. Створювані нею інститути – часто штучні й у кращому випадку одноразові. З іншого боку, ідеальні моделі громадянського суспільства характеризуються принципами самоорганізації, що виникають як відповідь на зовнішні потреби суспільства.

Крім того, чи досить в сучасних умовах визначати суть громадянського суспільства просто активністю недержавних, громадських організацій? Очевидно – не досить. Населення країни, що в переважній більшості позбавлене приватної власності, не може бути надійною основою формування громадянської спільноти, як і не являє собою бізнесово активного «третього стану». Бізнес-структури, які розвиваються в Україні лише протягом останніх двох десятиліть, позбавлені тієї культури відповідальності та традицій благочинності (філантропії), що характерні для західного суспільства.

Отже, аналіз рівня розвитку українського громадянського суспільства дають підстави стверджувати про відмінності між концептуальними підходами та його соціальною реальністю.

Література:

1. Дербенёва Т.П. Гражданское общество: анализ концептуальных подходов / Т.П. Дербенёва // Культура народов Причерноморья. — 2007. — №102. — С. 64-69.
2. Alexander, Jeffrey C., Real Civil Societies: Dilemmas of Institutionalization, SAGE publications, 2008.
3. Опейда Л.М. Громадянська думка і становлення громадянського суспільства в Україні // Демокр. цінності, громадянське суспільство і держава: Матеріали XIII Міжнародних Сковородин. читань. — Х., 2005. — С. 242.
4. Dekker, Paul “Voluntary associations, volunteering and the ideals of civil society”, Boletín de Cies, 2008.
5. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за галузями економіки та організаційно-правовими формами господарювання станом на 1 січня 2009 р. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/edrpoj/edrpoj_u/opfg/ks_za_opf0109.htm

